

İzmir İktisat Kongresi, 30-31 Ekim 2013

Oturum 7D: Tarım ve Gıda Sektöründe Dönüşüm

Panel Başkanı: Vedat Mirmahmutoğlları, GTHB Müsteşarı

Panelistler: Erdoğan Güneş (Ankara Üniversitesi), Abdullah Kutlu (Tarım Kredi Kooperatifleri Birliği Genel Müdürü), Mehmet Ergücen (Sulama Birlikleri Derneği Başkanı), Rahime Petek Ataman (TMMOB Gıda Müh. Odası Başkanı), Murat Yörük (SETBİR Başkanı), Hüseyin Coşkun (Türkiye Ziraat Odaları Birliği Başkan Danışmanı), Ozan Acar (TEPAV)

1) Giriş:

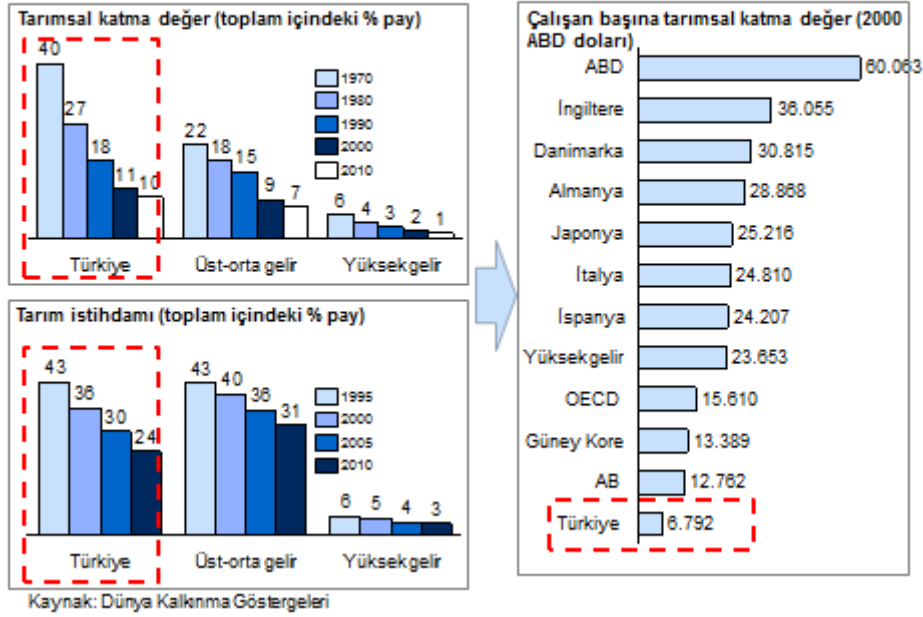
- a. TEPAV nedir? Ankara'da, TOBB'un destekleriyle kurulmuş bir düşünce kuruluşu. İlk olarak makro politikalara odaklanmıştık. Şimdi sektörel politikalara daha fazla önem vermeye başladık. Amacımız politika tasarım süreçlerinin bilgi içeriğini zenginleştirmek.
- b. Tarım konusunda ne yapıyoruz? Tarım ve Gıda Politikaları Araştırma Enstitüsü'nü kurduk. Enstitünün danışma kurulunda tüm taraflara yer vermeye gayret gösterdik. Üreticiler, sanayiciler, kamu, üniversite ve sivil toplumun yer aldığı bir danışma kurulu.
- c. ABD'deki Missouri ve Iowa Üniversiteleri ile işbirliği.
- d. Merkezin odaklandığı birinci alan veri konusundaki kafa karışıklığını gidermek. Danışma kurulundaki tüm kesimlerin üzerinde anlaştığı bir veritabanı oluşturmak. Daha sonra FAPRI'deki modeli geliştirerek Türkiye'ye yönelik tahminler yapmak. Bültenler hazırlamak.

2) TEPAV'da her yıl bir Merih Celasun Ödülü veriyoruz. 2011 yılındaki ödülü Ayşe ve Selahattin İmrahoroğlu ve Murat Öngör aldılar. "Türkiye'de tarım sektöründe verimlilik ve büyüme" başlıklı çalışmalarını aldılar.

- a. Türkiye'de kişi başı milli gelirin Yunanistan, Portekiz ve İspanya'da kişi başı milli gelire oranı 1960 yılındaki %73'ten 1977 yılında %50 düzeyine düşmüş ve son yıllara kadar da bu düzeyde kalmıştır.
- b. Türkiye'nin kadim problemi kişi başına milli gelirin bir türlü ABD ya da AB kişi başına milli gelirine yakınsayamamasıdır. Bu çalışma Türkiye'nin yakınsayamama probleminin temelinde tarım sektöründeki verimsiz yapının olduğu gösteriliyor.
- c. **Çalışmanın en çarpıcı sonucu:** Türkiye'de İspanya'nın 1968 ile 2005 yılları arasında elde ettiği tarımsal verimlilik artış oranı yakalansaydı, tarım ekonomisinden daha hızlı uzaklaşılabilir ve kişi başına milli gelir artışı çok daha yüksek olabilirdi.
- d. **Bunun şimdi daha güzel kentlerde yaşayabilirdik demek olduğunu lütfen unutmayın.** Çok şey kaçırmışız gibi duruyor.

3) Sektördeki verimlilik sorunumuzu çözemedik. 2012 sonu itibariyle sektörün toplam üretim içindeki payı yüzde 9,3. Toplam istihdam içindeki payı ise yüzde 25 düzeyinde. Yani tüm istihdamın yüzde 25'i, üretimin yüzde 9'unu üretiyor. Ortada bir verimsizlik problemi var.

Şekil 2: Tarımın Türkiye ekonomisi içindeki payı azalmaktadır. Tarımda çalışan başına üretim düzeyi AB ortalamasının yarısı, ABD'deki düzeyin 10'da 1'idir

4) Tarımdaki verimsiz yapıyı muhafaza ediyoruz. Ama 1960'lardaki Türkiye ile şimdiki Türkiye arasında ciddi bir fark var.

a. 1960'larda nüfusun yüzde 30'u kentlerde yaşıyordu, şimdi bu oran %70'in üzerine çıktı.

b. Tarımsal sanayi şimdiki kadar gelişmiş değildi.

c. Küresel ısınma, emtia fiyatlarının artışı, tarımsal ürünlerin alternatif kullanımı gibi problemler yoktu. Şimdiyse bu problemlerin tamamı var. Ve bizim tarım sektörümüz bir bütün olarak ele aldığınızda bu problemlerle mücadele edebilecek bir yapıda değil.

d. Ölçekler halen çok küçük, kayıtdışılık halen yaygın, ürün deseni anlamında halen problemlerimiz var, uzmanlaşma eksiklikleri var, halen geleneksel uygulamalar ağır basıyor,

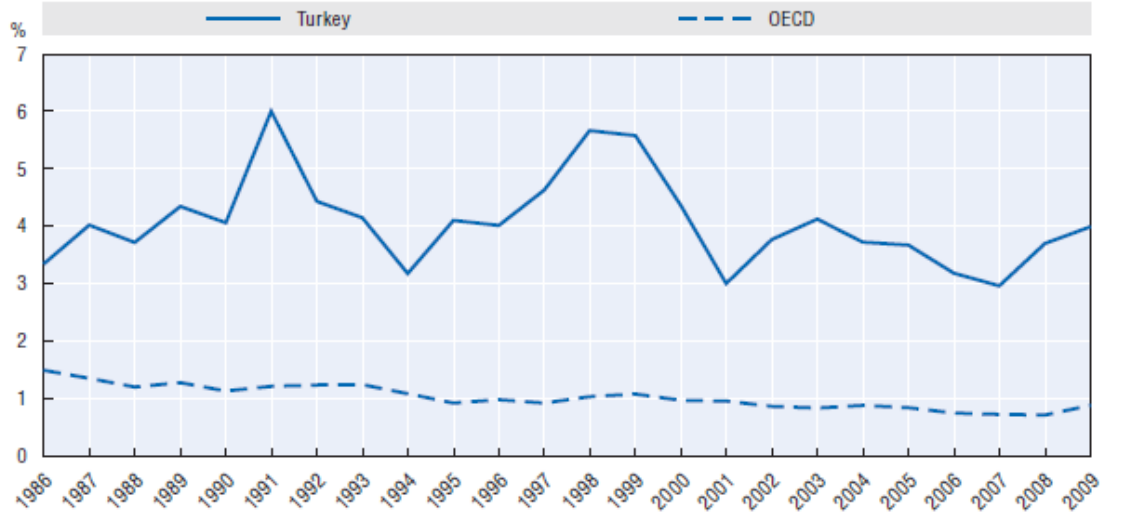
5) Tarımı ilgilendiren problemler biçim değiştirirken, daha ciddi bir hal alırken, Türkiye'nin tarım politikası, değişen ortamın gerektirdiklerine uygun biçimde değişemedi. 1960'larda çiftçi

odaklı, sosyal politika yönü ağır basan bir tarım politikamız vardı. Bugün bana sorarsanız halen benzer bir durum söz konusu.

- 6) Türkiye’de tarıma hatırı sayılır miktarda destek veriliyor. OECD’nin tarım politikaları reformu gelişimi” başlıklı çalışmadan.

Figure 5.2. Evolution of Total Support Estimate in Turkey and the OECD area, 1986-2009

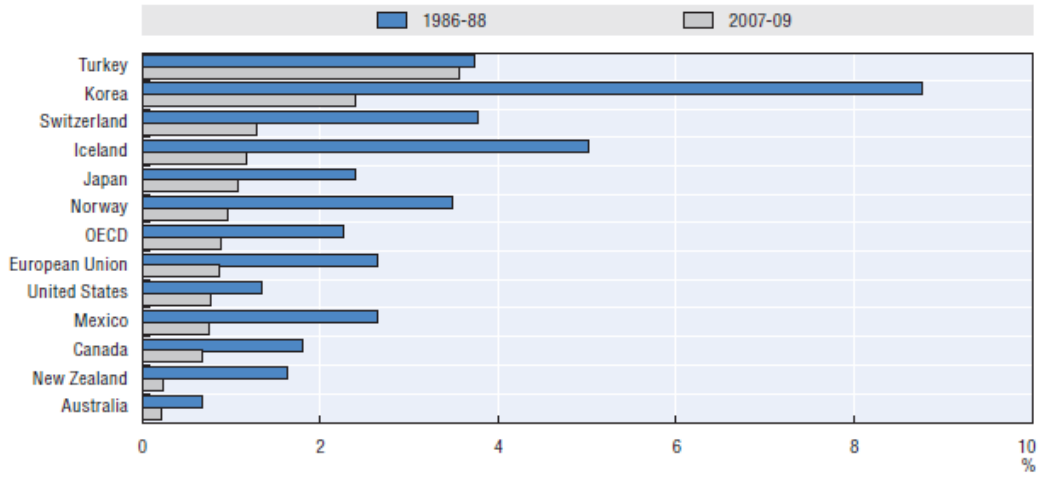
% of GDP

Source: OECD, PSE/CSE Database, 2010.

- 7) Ülkeler bazında baktığımız zaman birçok OECD ülkesinde tarıma desteğin milli gelir içindeki payının azaldığını görüyorsunuz. Kore’ye bakınız. Ama Türkiye’de öyle değil.

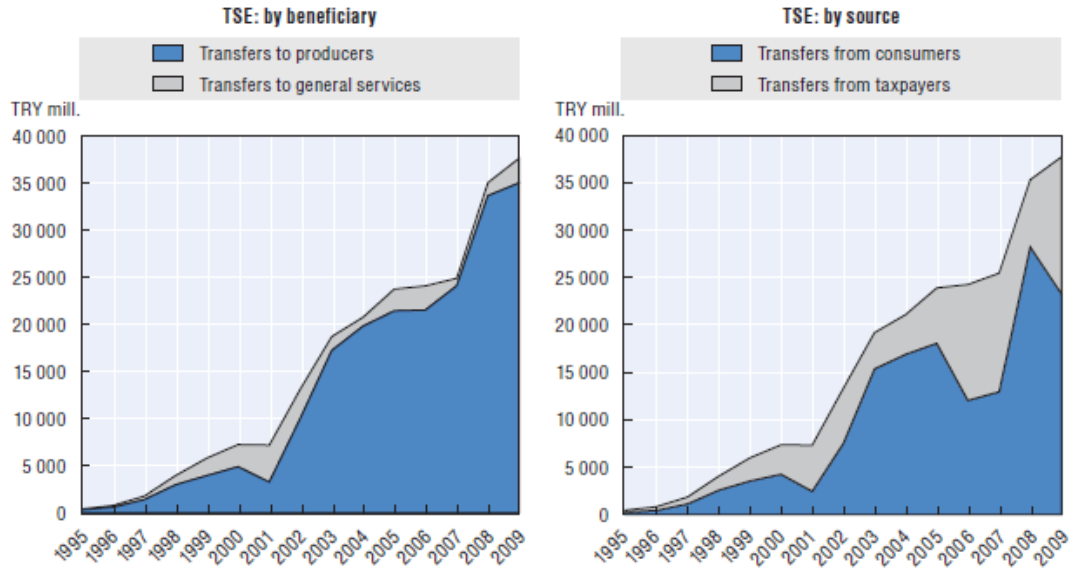
Figure 5.3. Total Support Estimate by country, 1986-88 and 2007-09

Note: Countries are ranked according to 2007-09 levels.
1. For Mexico, the years 1986-88 are replaced by 1991-93

8) Desteklerin çoğu tüketicilerden.

Figure 5.1. Total Support Estimate in Turkey, by source and beneficiary, 2007-09

9) Fiyat destekleri hala önemli bir yer tutuyor.

Table 5.1. Composition of the Producer Support Estimate in Turkey and the OECD area

%

	1986-88		2008		2009	
	Turkey	OECD	Turkey	OECD	Turkey	OECD
MPS	75	77	83	44	88	46
Payments based on output	2	6	5	2	4	2
Payments based on input use	23	8	4	13	3	13
Payments based on current A/An/R/I, production required	0	8	5	13	5	13
Payments based on non-current A/An/R/I, production required	0	0	0	1	0	1
Payments based on non-current A/An/R/I, production not required	0	1	3	24	0	23
Payments based on non-commodity criteria	0	0	0	3	0	2

Note: A = area; AN = animal numbers; R = receipts; I = income.

Source: OECD, PSE/CSE Database, 2010.

- 10) OECD'nin tarıma verilen desteklerin bir bölümünü doğrudan çiftçiye gitmeyen, ürün spesifik olmayan, daha ziyade sektörün yapısal problemlerinin çözümünü amaçlayan alanlar. Nedir bunlar? Mesela tarım tarım ARGESi. Tarım konusunda eğitim veren okullar. İlgili altyapı. Pazarlama. Gibi unsurlar var bu kalemin altında. Toplam destekler içinde bu tip alanlara yapılan harcamaların payı oldukça düşük.
- OECD'DE toplam içindeki pay %20.
  - Türkiye'de 1980'lerin sonunda %8'miş. 2000'lerin sonunda %5'e gerilemiş.
- 11) Bu veri bile tek başına aslında tarımsal desteklerin halen bir sosyal politika aracı olarak görüldüğünü gösteriyor. Peki bu durum çiftçileri memnun ediyor mu? Hayır, pek sayılmaz. Esas işi tarım olan insanların toplam gelirleri içinde tarım faaliyetlerinden elde ettikleri gelirin payı %60'lar düzeyinde. Sanayi ve hizmetlerde bu oran yüzde 90'ların üzerinde.
- 12) Çiftçi memnun değil peki ya tüketici. O da memnun değil. Gıda fiyatları Türkiye'de pahalı. Kırmızı et, süt ve şeker fiyatları mesela AB ve ABD ortalamalarının çok çok üzerinde. Gelirimiz ABD'nin mesela yüzde 25'i kadar ama kırmızı etidaha pahalıya

tüketiyöz. Öyle olunca da tüm harcamalar içinde gıdanın payının en yüksek olduğu OECD ülkesi oluyoruz.

Table B.1. Information on food price changes

	Total inflation % change (year-on-year)		Food inflation % change (year-on-year) ²		Expenditure share of food	
	2012	2013	2012	2013	2012	2013
OECD						
Australia ¹	1.6	..	-4.9	..	12.8	12.8
Austria	2.8	2.6	3.6	3.9	12.0	12.0
Belgium	3.6	1.5	2.7	3.7	17.4	17.4
Canada	2.5	0.5	4.9	0.6	11.5	11.5
Chile	4.2	1.6	8.9	5.3	18.9	18.9
Czech Republic	3.5	1.9	7.0	5.7	17.0	17.0
Denmark	2.8	1.3	5.7	2.3	11.5	11.5
Estonia	4.5	3.4	4.0	5.5	21.7	21.7
Finland	3.2	1.6	5.0	5.3	13.4	13.4
France	2.3	1.2	3.6	2.0	14.7	14.7
Germany	2.1	1.7	3.2	4.0	10.4	10.4
Greece	2.3	0.2	3.0	0.2	17.1	17.1
Hungary	5.4	3.8	5.5	6.1	19.6	19.6
Iceland	6.5	4.2	6.2	5.3	14.9	14.9
Ireland	2.2	1.2	0.3	2.4	11.7	11.7
Israel	2.0	1.5	0.7	3.0	14.3	14.3
Italy	3.2	2.2	2.4	3.1	16.3	16.3
Japan	0.1	-0.3	1.4	-0.8	19.0	19.0
Korea	3.4	1.5	5.9	2.0	14.4	14.4
Luxembourg	2.9	2.1	1.7	4.1	11.1	11.1
Mexico	4.0	3.3	7.7	5.4	18.9	18.9
Netherlands	2.5	3.0	2.3	3.8	11.3	11.3
New Zealand ¹	1.6	..	0.3	..	17.4	17.4
Norway	0.5	1.3	2.2	0.0	13.3	13.3
Poland	4.0	1.6	4.5	3.5	24.1	24.1
Portugal	3.5	0.2	3.3	2.3	18.1	18.1
Slovak Republic	3.9	2.4	3.5	5.9	18.4	18.4
Slovenia	2.3	2.4	3.9	5.2	17.0	17.0
Spain	2.0	2.7	2.3	3.2	18.2	18.2
Sweden	1.9	0.0	1.1	2.3	13.9	13.9
Switzerland	-0.8	-0.3	-2.3	1.0	10.8	10.8
Turkey	10.6	7.3	11.7	6.8	26.8	26.8
United Kingdom	3.6	2.7	3.5	4.2	11.8	11.8
United States	2.9	1.6	5.3	1.1	7.8	7.8
OECD Total	2.8	1.7	4.2	2.1	..	..
Enhanced Engagement						
Brazil	6.2	6.2	6.9	11.1	22.5	22.5
China	4.5	2.0	10.5	2.9	33.6	33.6
India ¹	..	10.7	..	13.2	35.4	35.4
Indonesia	3.7	4.6	3.3	7.3	19.6	19.6
Russian Federation	4.1	7.1	2.1	8.6	32.8	32.8
South Africa	6.4	5.5	10.4	5.9	18.3	18.3

- 13) Ne yapmak gerekir? Tüketicileri uygun fiyatlı ve kaliteli gıda tüketebilecekleri, tarımla uğraşan kesimlerin gözünde tarımı ikinci bir iş gibi görmekten çıkartmalıyız. Bunu yapmanın yolu ise sektörde serbest piyasa kurallarının işlediği bir düzeni oturturmak.

14) Ama ben yine de pozitif bir şeyler söyleyerek bitirmek istiyorum. Dün sizlerin de bildiğiniz gibi Türkiye 100 ödül törenini yaptık. Listedeki şirketlerin sektörel dağılımına baktığınızda gıda ve içecek ürünleri üretimi sektörünün bilişimden sonra ikinci sektör olduğunu gördük. Yüz şirketin 14'ü gıda üretimi yapanlar arasından çıktı. Tarımdaki problemlerimizi çözebilirsek kısa zamanda dünya markaları çıkarabilecek bir özel sektör altyapısı olduğuna inanıyorum. Bu anlamda en şanslı sektörümüz tarım olabilir.